

[Člověk, jeho cíle, vědomí a filosofie]

20. VIII. 67

Člověk není jedinou bytostí na světě, která je aktivní, která směřuje k cíli, tj. k uskutečnění, dosažení, uchopení něčeho, po čem se vztahuje; je však jedinou bytostí, která vždycky zároveň usiluje o to, aby prohlédala své směřování, aby rozuměla své činnosti, aby směřovala k svým cílům vědomě. Cílevědomost je vědomé směřování k cíli (k cílům), nikoli tedy pouhá vědomost o cílech či uvědomění cílů. Člověk nechce pouze vědět, k jakým cílům je tažen, jaké „konce“ jej přitahují. Cíl, který si člověk pouze uvědomuje, není ještě jeho vlastním cílem, dokonce ani tehdy, jestliže k němu i prakticky spěje (např. z donucení, ale také všude tam, kde tento cíl svobodně ne zvolil). Člověk chce vědět, co dělá, když je činný. Neví tedy pouze o cíli, k němuž míří, ale svým vědomím kontroluje své směřování k tomuto cíli. Člověk nejen ví, ale také ví, že ví. Nebo alespoň může vědět, že ví. Jsou ovšem okolnosti, v nichž člověk něco ví, ale neví, že to ví. Nebo ještě lépe a přesněji: mezi tím, co člověk ví, a mezi tím, jak ví, že to ví, může být značná diskrepance. Člověk je bytost, která je schopna tuto diskrepanci odhalit a usilovat o integraci, o jednotu nejen mezi tím, co je a co si o sobě myslí (co o sobě ví), nýbrž také mezi tím, co o sobě ví, a tím, jak si toto své vědění, tuto vědomost uvědomuje.

Člověk je bytost, která je schopna si uvědomovat, co dělá; toto její vědomí vlastní činnosti není pouhým druhotným doprovodem této činnosti, ale je schopno do této činnosti (do jejího průběhu) intervenovat a z větší nebo menší míry její postup ovládat a řídit. Pronikavost sebeuvědomění činného člověka dosahuje lidské hranice ve chvíli, kdy si člověk uvědomuje, co si uvědomuje, např. jak si uvědomuje to, co dělá. Člověk chce vědět, co dělá, když něco dělá; ale to dost dobře nemůže, když neví, co dělá, když si to uvědomuje. Vědomí kontroluje činnost; ale aby to byla účinná kontrola, musí být vědomí samo pod vědomou kontrolou. Jinými slovy: vědomí musí kontrolovat a řídit samo sebe. Dějiny lidského úsilí o vědomou kontrolu vlastního vědomí jsou dějinami filosofie. Ve filosofii si člověk uvědomuje (resp. dochází k vědění o tom), co je on sám, co chce pořídit na tomto světě a jak tohoto cíle (těchto cílů) dosahuje. A protože člověk si nechce svou existenci pouze uvědomovat, tj. brát na vědomí, ale chce ji rozvrhovat, chce o ní rozhodovat (nebo alespoň spolurozhodovat), nezůstává a nemůže zůstat jeho filosofie u pouhého chápání věcí, jak jsou, ale stává se nutně programem.